

АПОРІЙ КАВАФІСА

У тривалій історії грецької словесності, що стала колискою всієї європейської літературної традиції, подарувала світові багато відомих імен та започаткувала цілі літературні роди та жанри, складно знайти постать, суперечливішу за Константинаса, сина Петроса, Кавафіса. Народжений у XIX ст., К. Кавафіс заклав основи та накреслив вектори розвитку грецької поезії XX ст. Усі грецькі поети ХХ ст. перебували в тіні Кавафіса, намагалися осягнути його творчий метод, дістатися до витоків його поетики і навіть іноді (певно, заради своєрідного «звільнення») демонстративно наголосити на відмінності власної творчості та світогляду від Кавафісового доробку. Такий розвиток подій, зокрема, передбачав сам поет, що в автобіографії, написаній французькою на замовлення одного зalexандристських журналів нібито від третьої особи («Хвалебне слово про самого себе» («Автоεукών»)), називав себе автором, якого зрозуміють майбутні покоління. К. Кавафісу вдалося поєднати в своїй творчості елементи давньої грецької традиції, з якими відчутно втрачало зв'язок грецьке суспільство XIX—XX ст. через набуття політичної незалежності та включення у ширший соціальний контекст, з автентичною новогрецькою культурною традицією, яким би химерним це поєднання не видавалося його сучасникам, і, разом з тим, відчути сучасні віяння та реалізувати свою творчість як модерністський проект, цілком незалежний та самобутній, що також зустрічало чималий спротив грецьких літературних кіл.

К. Кавафіс є видатним новогрецьким поетом, що, власне, все своє життя територіально перебував поза Грецією. Він народився 29 квітня 1863 р. в заможній родині, що мешкала

між Константинополем та єгипетською Александрією. Такий своєрідний космополітізм згодом стане однією із засад його життєвої філософії та джерел його поезії. Його мати належала до шанованого фанаріотського роду — пращури К. Кавафіса служили вселенським патріархам, резиденція яких містилася в районі Фанарі у «місті Константина». Його батько був підприємливою людиною, що займалася експортною торгівлею та мала зв'язки з британськими діловими колами. Дитинство К. Кавафіса проводить в Єгипті, а в дев'ять років переїздить до Великої Британії після передчасної смерті батька, який мав британське громадянство. Про вплив британської культури на поета може свідчити той факт, що англійська мова була для нього не менш рідною, ніж грецька. Щоденники, які К. Кавафіс вів усе своє життя, написані англійською мовою. Англійською ж він написав свої перші вірші (нею ж з'явилися перші переклади його поезій, які підготував до друку молодший брат поета Джон Кавафіс). Рання смерть батька вносить корективи в життя родини. Після кількарічного перебування в Ліверпулі та Лондоні родина повертається до Александрії, з якої знову змушені поїхати 1882 р. до Константинополя через заворушення, спрямовані проти колонізаторської політики британців. Поволі зникають їхні статки, що, втім, не впливає на повагу, якою користуються Кавафіси в колі alexandrijської грецької діаспори.

К. Кавафіс рано відчуває, що живе роздвоєним життям, життям поета, що через походження має належати до вищих верств суспільства, світогляд яких стає на заваді розвитку його таланту. Одним з аспектів «соціального відуподніцтва» поета була його гомосексуальність, яку не могла прийняти «верства удавано цнотлива» («Дні 1896»). Однак проблема була глибшою і вона так чи інакше заторкнула долі багатьох провідних авторів ХХ ст.: необхідність існувати, підтримувати зв'язок із суспільством, в якому шириться дегуманізаційна криза, займаючись діяльністю, в основі якої завжди перебуватиме Людина. К. Кавафіс обирає шлях маленької чехівської людини, стаючи, за прозорливим висловом його друга та одного з перших дослідників Й. Сареянніса, «людиною

ною (з) натовпу», непомітною для інших, але завдяки цьому здатною споглядати, аналізувати, не піддаючись масовим настроям, а отже, чути та бачити «події, що настають» («Мудреці передчувають же події, що настають...»). Досягши повноліття, К. Кавафіс відмовляється від британського паспорту, отримавши грецький, переїздить з родинного маєтку в бідніший квартал та розпочинає працювати дрібним клерком в Міністерстві меліорації. Він обирає той самий шлях, що й С. Малларме, який працював учителем англійської, чи Т. С. Еліот, що служив на дрібній посаді в комерційному банку. Відтоді життя К. Кавафіса являє собою рутинну роботу в міністерстві, кілька подорожей до Великої Британії, Франції та Греції, співробітництво з кількомаalexandrійськими журналами, насамперед, «Новим життям» (*Néa Zōή*), і створення кола Кавафіса, об'єднання навколо поета alexandrійської молоді, яка захоплюється його поезією та світоглядом і, власне, відкриває світові свого вчителя. Метою його життя стає об'єднання з «колом своїх людей», існування в товаристві, що на кожному історичному етапі стає важливою рисою грецького світогляду. Крім греків, до цього кола належатимуть і талановиті західні європейці, на творчий розвиток яких, безперечно, справило вплив спілкування з поетом, наприклад, чимало елементів «Alexandrійського квартета» Л. Даррела створені під знаком К. Кавафіса, а дух, що панував у Кавафісовому колі, прекрасно відтворюють у своїх есезах та спогадах Е. М. Форстер, А. Каттаро та Ф. Т. Марінетті.

Поет, мініатюрні тексти якого охоплюють масштабні за тривалістю періоди та грандіозні події, більшу частину свого життя провів в Александрії. Як і в одного з його ліричних героїв, його життя минуло «в спогляданні... улюбленого міста» (*«Надвечір»*). У Греції, образ якої виринає в кожному його творі, в зрілому віці він бував лише кілька разів, як правило, супроводжуючи братів, що один за одним відходили у вічність на очах поета. Тема взаємозв'язку вічного та тлінного крізь призму свідомості того, хто живе «тут і зараз», загалом є однією з найважливіших в його творчості. Остання подорож до Елади відбудеться за рік до його смерті. Поет, у якого лікарі

виявляють рак горла, приїздить до Атен на консультації та операцію. Після трахеотомії він втрачає голос і спілкується з друзями через нотатки на листках записничка. Ця ситуація є своєрідною біографічною ілюстрацією до іронічного погляду на життя, який згідно з твердженнями багатьох дослідників є ключем до розгадки таємниці його поетики, а також «дивного» зростання популярності та відчуття актуальності його творів у прийдешніх поколіннях. Мистець, що найвищою цінністю власного життя, але й життя свого народу і кожної людини взагалі, вважав слово, наприкінці життя втрачає можливість відчувати його на власних устах, у своїй тілесності. Разом з тим, він перетворюється на слухача, через випадковість обставин потрапляючи в реальну ситуацію відтворення власної авторської настанови, і скриптора, основним співбесідником якого є власний текст у постійному поставанні та перетворенні.

Апорія перша: Кавафіс поетичний

Визнання поетичної майстерності прийшло до К. Кавафіса в останні роки життя. До цього його творчість ставала об'єктом жорсткої критики, несприйняття та насмішок. «Поезія, що схожа на нудний газетярський звіт», «вірші, написані скаліченою мовою», «схожі на п'єдестали, на яких відсутні самі статуї», «ретроградні виверти, позбавлені жодного смаку». Уже на той час з обурених відгуків багатьох критиків було зрозуміло, що тексти поета винадають з більшості кваліфікаційних рамок. Відгомін цих баталій чутно й нині в антологіях грецької поезії чи академічних історіях грецької літератури, в яких поета розміщують осібно від усіх сучасних йому течій.

К. Кавафіс створює тексти, в яких використовуються засади неоромантизму, символізму, реалізму. Його тексти дрейфують у створеній поетом герменевтичній системі. До жодного його тексту складно додати визначення «результат», оскільки всі вони перебувають в процесі постійного переписування, трансформації в контексті творчості самого поета, а потім розпочинають трансформуватися в контексті рецепції читачем (недарма один з критиків назвав Кавафіса «мінливим морським